

KULTURVÄRDERINGSPROJEKTET I SÄFFLE PASTORAT

Kulturhistorisk värdering:

5	Omistlig ur ett nationellt perspektiv
4	Omistlig ur ett regionalt perspektiv
3	Mycket värdefull
2	Värdefull
1	Av ringa intresse

13. TVETA KYRKA	14. ÖLSERUDS KYRKA
LAGSKYDD <u>Kulturmiliölagen:</u> Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. <u>Kommunala områdesbestämmelser:</u> Det kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad lovplikt. <i>Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL).</i>	LAGSKYDD <u>Kulturmiliölagen:</u> Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. <u>Kommunala områdesbestämmelser:</u> Kulturhistoriskt intressant miljö. Utökad bygglovplikt. <i>Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL).</i> <i>Utpekad kulturväg finns intill kyrkan (trafikverket) .</i>
PLATSEN Fornlämningar Öster om kyrkan vid Klockaregården finns ett område med rösen, eventuellt röjningsrösen, från brons/järnålder. Strax sydöst om kyrkan ligger Klosterkullen i åkermarken, där ska det enligt sägnen ha legat ett kloster.	PLATSEN Fornlämningar Ungefär 90 fornlämningar är kända inom socknen. Två hållkistor är från stenåldern, och dessutom finns rösegravar av bronsåldertyp. Någrastensättningar, en domarring samt fynd från flatmarksgravar är från äldre järnåldern.
Socknen och kyrkplatsens historia Tveta socken har medeltida ursprung. Sockenen omnämns i medeltida brev från år 1459 och framåt. Namnet skrevs 1503 Twethe och innehåller plural av tvet, 'huggspån; röjning'. Syftningen är oklar. Den intilliggande Tveta gård hörde under medeltiden till kyrkan men drogs vid reformationen in till kronan och har därefter fungerat bl a som militieboställe men också som prästgård och i tider då sockenstuga saknades nyttjades gården som samlingsplats. Troligen har nuvarande kyrka föregåtts av en medeltida kyrka, vilket närvaron av medeltida inventarier tyder på. (se även Tidigare kyrkplatser). Den äldre Västgötalagens kyrkoförteckning redovisar tre kyrkor i Sunds härad. En av dessa torde ha varit Tveta.	Socknen och kyrkplatsens historia Ölserud socken har medeltida ursprung. Sockenen omnämns i medeltida brev från år 1354 och framåt. Namnet skrevs 1354 Øluærsrudh och kommer troligen från prästgården. Efterleden är rud, 'röjning'. Förleden innehåller mansnamnet Ölver. Kyrkan är den första på nuvarande kyrkplats och i en landshövdingeberättelse från 1692 kan man läsa att ”kyrckan är af trä, uppygd på frälsehemmanet Litstebohls ägor af Amiralen Claes Ugгла” varför hans arvingar ägde patronatsrätt över kyrkan.”
Tidigare kyrkplatser Kyrkan har troligen haft en medeltida föregångare men var den låg är oklart. Enligt traditionen låg den vid Mon, ett par kilometer mot nordväst, men på en karta från 1648 finns en kyrka markerad intill Tveta gård strax öster om kyrkan. Läget stämmer väl överens med den nuvarande kyrkplatsen.	Tidigare kyrkplatser Åtminstone två tidigare kyrkor har funnits vid Byn, ett par kilometer öster om dagens kyrkplats. En minnessten restes 1952 på den gamla ödekyrkogården med texten: ”På denna mark stod Ölseruds gamla stenkyrka - en ruin redan 1642 - samt även en senare träkyrka före uppförandet av den nuvarande kyrkan i Litsbol 1663. Ölseruds församling reste denna minnessten 1952”. Ölseruds första kyrka var som anges byggd av sten, vilket också anges i djänken Peder Magni Gyllenius anteckningar från besök den 9 oktober 1642. Där kan man läsa att ”i Ölssrudh, vidh huilcken kyrckia ståår en gammal steenkyrckia mäst nedhfallen”. Det berättas således om att två kyrkor stod bredvid varandra, en förfallen av sten och en i bruk. Den senare lär ha varit uppförd av trä. Varför den medeltida stenkyrkan övergavs är okänt, men träkyrkan från 1630-talet förstördes vid ett åsknedslag på 1660-talet.
MILJÖN Kyrkans läge i landskapet Nuvarande kyrka ligger några kilometer väster om Säffle och kan skimtas från riksväg 45 som går söder om kyrkan. Kyrkan ligger i ett sockencentrum.	MILJÖN Kyrkans läge i landskapet Kyrkan ligger vid en trevägskorsning, socknens centrumbygd, i ett öppet och hävdad odlingslandskap med omgivande tidstypiska byggnader från 1800- och 1900-talen. Idag utgör kyrkan områdets äldsta byggnad. Kyrkan fungerar till viss del som landmärke och har även landskapsestetiska värden.
Bebyggelse Kyrkan ligger i ett litet sockencentrum med bland annat skola (1930-tal) och sockenstuga (1800-talets slut) som fungerar som skolans bespisning. Här finns också en lärarbostad (1920-25), vilken efter en tillbyggnad 1983-84 fungerar som församlingshem och på senare år även som förskola. Att kyrkskolan som här i Tveta fått förbli skola är ovanligt. Ekonomibyggnaden (1983) som tillhör kyrkan och ligger inom kyrkogården, har brun panel och shingeltak. Tveta prästgård ligger några km norr om kyrkan och är numera i privat ägo (klassad som 3, övriga, enligt 1974 års klassificering). Uppgifter finns om att en tiondebod togs ned 1744. Första sockenstugan byggdes 1827. År 1826 anger man att man inte har behov av fattighus, Klockaren och kyrkväktaren sägs inte heller ha några boställen.	Bebyggelse I kyrkomiljön finns förutom kyrkan en likbod (1880-1920) i kyrkogårdens sydöstra hörn. Strax söder om kyrkogården finns en uthusbyggnad som eventuellt kan tänkas ha varit ett kyrkstall. Sockencentrats byggnader har tidigare fungerat som affär, lärarbostad, sjuksköterskemottagning och post, men är nu alla i privat ägo. En skola har också funnits, men är nu borta. Församlingshem saknas, vid behov används bygdegården. Prästgården ligger 2 km österut vid den gamla kyrkplatsen och är numera privatbostad.
NATURVÄRDEN Skyddsvärda träd 2 Almar omkr. över 2 m – Gul, 1 Lönn omkr. över 2 m – Gul, 1 Allé av Oxel - Gul	NATURVÄRDEN Skyddsvärda träd 2 Lönnar omkr. över 1 m – Blå, 1 Rönn omkr. under 1 m – Blå, 3 Granar omkr. över 1 m – Blå, 1 Björk omkr. över 1 m – Blå, Allé av Lönn och Lind – Gul
Skyddsvärda arter och biotoper	Skyddsvärda arter och biotoper

Bilaga 2 e

Stenmurar har höga miljövärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer för växt- och djurarter som lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och små däggdjur.	Stenmurar har höga miljövärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer för växt- och djurarter som lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och små däggdjur.
Djurliv	Djurliv
KYRKOGÅRDEN	KYRKOGÅRDEN (delas med By)
Medeltida delar	Medeltida delar
Historiska kartor visar en kyrka på platsen redan 1648. Detta kan innebära att vissa delar av kyrkogården söder om kyrkan kan vara medeltida.	
Utvidningar och förändringar	Utvidningar och förändringar
Kyrkogårdens äldsta delar ligger söder om kyrkan och utgörs av en gräsyta med grusade gångar och gravstenar med varierande storlekar och material. Kyrkogårdens marknivå ligger betydligt högre än marknivån intill kyrkan, vilket visar att kyrkogården fyllts på ett antal gången. En gravsten med årtalet 1671 visar att begravningsplatsen var i bruk vid denna tid. Kyrkogården utvidgades österut 1829. Kyrkogården utvidgades därefter norrut 1940, efter ritningar utförda av trädgårdsarkitekt Edvard Jacobson, Karlstad. Kyrkogården renoverades därefter 1964 efter ritningar av Samuel Kaldén. Den senaste utvidgningen skedde 1983, även denna gång mot norr. En minneslund anlades i kyrkogårdens nordvästra hörn 2001. Utvidgningsområdena är tydligt avläsbara. Området söder om kyrkan har förlorat mycket av sin äldre karaktär och endast ett fåtal grusgravar är bevarade.	Kyrkogården är samtida med kyrkan, d.v.s. från 1660-talet, men har utvidgats två gånger. Den första utvidgningen med 80 gravplatser gjordes 1940 mot väster och söder, efter ritningar av trädgårdsarkitekt Edvard Jacobsson. Den andra gjordes åt väster år 1975, efter ritningar av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén. På 1940 års utvidgning har iordningsställts ett urngravsområde i sydväst där berggrunden hindrar kistbegravningar. Den gamla allmänningen används numera till familjegravar.
Mycket värdefulla gravvårdar	Mycket värdefulla gravvårdar
Sexton gravvårdar har i Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat utpekats som ”mycket värdefulla”. Här märks främst kyrkogårdens äldsta gravsten, ett stenkors, som bär årtalet 1671. På sydöstra delen finns också en gravvård som den i stiftet välkände kyrkoherden Anders Lignell i Kila reste år 1849 över sin far och hans familj.	Elva gravvårdar har i Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat utpekats som ”mycket värdefulla”. Här märks framförallt kyrkogårdens äldsta gravvård, ett stenkors från 1674, vilket har flyttats hit från gamla kyrkogården i Byn och som har haft sju personers initialer. Gravstenarnas inskriptioner avspeglar jordbruksbygden och dess läge nära Vänern med titlar som hemmansägare, skeppare och fiskare.
Bildgravhällar	Bildgravhällar
Uppgifter finns om att gravar i kyrkan togs bort 1804, och att överste Ahlfeldt ska vara begravd där.	
Strukturer o.dyl.	Strukturer o.dyl.
Gravramar av sten och familjegravshäckar har successivt tagits bort så att endast ett fåtal idag återstår. Gångarna på kyrkogården är alla grusbelagda och raka. Den äldsta delen av kyrkogården troligen omlagd då gravplatserna är placerade i jämna rader. På 1940 års utvidgning finns tidstypiska rumsbildande rygghäckar och enhetliga breda låga gravvårdar. Såväl de äldsta som de yngre delarna av kyrkogården ligger avsevärt högre än kyrkan, troligen på grund av att dessa områden fyllts på med jord under årens lopp. Detta är särskilt tydligt i den äldre delen där det skiljer upp emot en meter.	I den äldre delen av kyrkogården ligger större familjegravar placerade längs med den norra muren innanför ligger gravplatserna i nord-sydliga rader där vårdarna främst är vända mot öster. Längs mittgången finns en centralt belägen häckomgärdad gravplats där gravvårdarna är vända ut mot gången. Alla gångar är grusbelagda, raka och rätvinkliga. En centralaxel löper från vapenhuset västerut över kyrkogården och avslutas i en cirkelformad platsbildning. Ett 30-tal grusgravar är bevarade.
Minnesstenar, monument och dyligt	Minnesstenar, monument och dyligt
Vegetation	Vegetation
Några lindar växer längs stödmuren i sydväst och längs muren i söder växer lönnar. Dessa utgör en del av en tidigare trädkrans. Mellan 1940 års utvidgning och den senast tillkomna delen växer oxel och rönn. Inne på kyrkogården i norr växer lind, björk, körsbär och lönn. Längs med muren på den äldsta delen av kyrkogården växer måbärhäck, och på stödmuren vid den senast tillkomna delen växer en oxelhäck. 1940-talets utvidgning har kvartershäckar av måbär och oxbär.	Kyrkogården omges av en trädkrans av lönn kring de äldre delarna, och av lind kring de senare tillkomna delarna i väster. Den yngre delen i väster kantas av en häck av häggmispel. I den yngre delen finns även rygghäckar av samma art samt av måbär. På kyrkogården växer också rönn, björk och gran.
Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer	Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer
Kyrkogården omgärdas av sten- och stödmur. Svarta smidesgrindar från olika tider finns i de fyra muröppningarna. I väster finns en grind med inskriptionen ”F:B: 1854 I. Klarström” (eller liknande namn), mellan två portstolpar med lyktor. I öster finns en ingång som idag inte används men som berättar om förändringar i landskapet runt kyrkan. Från början omgärdades kyrkogården av en träbalk med porthus, men i slutet av 1700-talet ersattes balken av en stenmur.	Kyrkogården omgärdas av stöd- och stenmur, med tre ingångar försedda med järngrindar från 1940-talet. Grindstolparna i söder kröns av stenklot. Muren ersatte 1820 den timrade balk, som tidigare omgärdade 1600-talskyrkogården. Dessförinnan hade stigluckor i balken tagits bort. Kyrkportar i järn inköptes 1851 då muren reparerades, muren reparerades även 1858.
Klockstapel	Klockstapel
	Kyrkan har sedan 1881 ett västtorn, men innan dess fanns en klockstapel. Från år 1714 finns anteckningar om att klockstapel var i dåligt skick och behövde renoveras. Den hade först enbart en klocka (1500-tal), men ytterligare en klocka inköptes 1774. Klockstapeln tycks ha ombyggt eller nybyggts 1853 och varit placerad på bergsknallen norr om kyrkan.
Övriga byggnader	Övriga byggnader
En likbod lär ha funnits, liksom en vintergrav i kyrkogårdens sydöstra hörn.	Ett bårhus/likbod finns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Detta är tillkommet under sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal, och har en sockel av natursten, stomme av liggtimmer, fasad klädd med vitmålad lockpanel samt ett skifferklätt sadeltak. En karta från 1807 visar att vintergrav då fanns strax nordväst om kyrkan.
KYRKAN	KYRKAN
Tillkomstår	Tillkomstår
1670, med tillbyggt västtorn från 1872-74.	1663-1668, med tillbyggt västtorn från 1880-81.
Byggmästare/arkitekt	Byggmästare/arkitekt

Bilaga 2 e

Donatorer/viktiga personer för kyrkan tillblivelse	Donatorer/viktiga personer för kyrkan tillblivelse
	Dagens kyrka uppfördes med ekonomiskt stöd av staten och amiral Clas Uggle (född 1614) på Averstad. Uggle lär ha drunknat då hans skepp ”Svärdet” gick under vid sjöslaget vid Ölands södra udde 1 juni 1676. I en landshövdingeberättelse från 1692 kan man läsa att ”kyrckan är af trä, upbyggd på frälsehemmanet Litstebohls ägor af Amiralen Claes Uggle” varför hans arvingar ägde patronatsrätt över kyrkan.”
Planform	Planform
Rektangulärt långhus med tresidigt koravslut, vidbyggd sakristia i öster och torn i väster.	Rektangulärt långhus med västtorn och ett smalare korparti i öster. Sakristian är belägen i det tresidiga avslutet i öster.
Medeltida delar	Medeltida delar
Tillbyggnadsfaser	Tillbyggnadsfaser
Tveta kyrka stod färdig 1670 och var troligen redan då spånklädd. År 1737 tillbyggdes sakristian i öster 1737. År 1872-74 höjdes kyrkan tre stockvarv och förlängdes åtta alnar mot väster, där också ett västtorn byggdes. Endast tre kyrkor i Värmland genomgick planförändringar under perioden 1860-1950).	Ölseruds kyrka uppfördes 1663-1668 och bestod då av ett tornlöst långhus och ett smalare kor med rak östlig avslutning. En sakristia var placerad norr om koret. År 1762-1769 utfördes en omfattande reparation som avslutades med byggandet av vapenhus och läktare. Troligen tillkom också det tresidigt avslutade korpartiet vid denna tid. Kyrkorummet fick också takmålningar av Hans Georg Schüffner. Åren 1880-81 lades det tillbyggda vapenhuset lades till kyrkorummet, sakristian norr om koret togs bort, ett nytt västtorn uppfördes och exteriören fick sin nuvarande fasadutformning i historiserade stil.
Stomme/byggteknik	Stomme/byggteknik
Timmerstomme, samt takstolen är av gotisk typ. Stommens äldsta delar från 1670-talet utgör ett värdefullt dokument om kyrkans historia och om 1600-talets byggnadsteknik.	Timmerstomme, samt takstol av xxx typ. Stommens äldsta delar från 1660-talet utgör ett värdefullt dokument om kyrkans historia och 1600-talets byggnadsteknik.
	Torn
Nuvarande torn har ett koppartäckt tak och en spånklädd spira som kröns av ett kors på kula. På den i brutet vitt målade takfoten mot väster kan man läsa ”Ombygd år 1873” följt av initialerna A.F.K. och J.P.K. Mitt på tornfasaden finns en enkel gesims. Brunmålade tornluckor finns mot alla väderstreck, och ett mot väster ett par rundbågade fönster. Kyrkan hade även tidigare ett torn, vars placering är oklar. (Ett tornhus finns omnämnt i slutet av 1700-talet och 1781 omnämns att tornspiran pga hackspettar är i så dåligt skick att den måste renoveras och förses med nya spån.) I Helge Kjellins arkiv finns anteckningar om en vinkällare under tornet, som påträffades vid arbeten med grunden 1940-41.	Det 27 m höga tornet tillkom 1881. Upptill avslutas det av en åttkantig huv, med åttkantiga fönster, som kröns av en spira. Som torntaket är allt skivtäckt med koppar. Fasaden har längst upp en kraftig profilerad takfot och mitt på tornfasaden finns en enkel gesims. Pilastrar markerar varje hörn. Fönstren är spetsbågiga och har historiserande omfattningar. Grönmålade tornluckor finns mot alla fyra väderstreck. 1933-34 beläggs tornet med ny koppar och hängrännor monteras. Korset som skadats vid en storm renoverades och förgylldes. Kopparplåten byttes på nytt ut 2005.
Sakristia	Sakristia
Sakristian i öster byggdes 1737, men golvet tycks ha lagts först 1744. Idag täcks golvet av en rosa heltäckningsmatta och väggarna är klädda med en modern panel. Textilförvaringen är från 1940-41. Dörren till sakristian öppnades upp 1826, bakom altaruspsatsen. Tidigare hade det inte funnits någon dörr till sakristian så då endast nåddes utvändigt. Under sakristian finns en källare från 1940-41. I sakristian finns ett möblemang av 1600-talstyp.	Sakristia och förrum finns i öster bakom koret, och nås via två dörrar som flanker altaret. Sakristians nuvarande utformning, färgsättning och textilförvaring härstammar från renoveringen 1953. Väggar och tak är målade i beige kulör med grå lister och dörrar, och golvet är i lackat trä. Innan 1953 fanns, sedan 1880-talets renovering, endast ett högt skrank mellan koret och sakristian. På skranket stod ett enkelt kors som altarprydnad. Innan 1880-talet fanns en sakristia norr om koret, från vilken det fanns en särskild uppgång till predikstolen.
Vapenhus	Vapenhus
Vapenhuset tycks oförändrat sedan byggnadstiden. Golvet är av trä och väggarna klädda med bräder av varierande bredder, vilka målats i brutet vitt 1940-41. Taket är vitmålat och en trätrappa med slutet räcke leder upp till läktaren och tornet. Mot kyrkorummet finns den gamla kyrkporten med intressant lås och beslag mm. Över porten finnes en målad inskription ”Uppbyggd omkring 1670. Tillbyggd och reparerad åren 1872-74. Restaurerad 1940-41 och 1969-1970.”	Vapenhuset i tornets bottenvåning har en färgsättning från 1953 och ett nyare lackat trägol, men tycks i övrigt vara relativt oförändrat. Väggarna består av stående plank och vid södra väggen finns en fast bänk. Trätrappan upp till läktaren är gråmålad. Innan 1880-81 fanns ett tillbyggt vapenhus som vid renoveringen lades till kyrkorummet.
	Kyrkklockor
I Tveta finns en lillklocka från 1200-talet som är förhållandevis hög och smal med kullrig överdel. Detta är ett utmärkande drag för de äldsta kyrkklockorna i landet. Mellanklockan är från andra hälften av 1400-talet. Tvetas storklocka är från 1953.	Storklockan utgörs av senmedeltida klocka av gotisk typ utan inskrift eller utsmyckning. Den andra klockan är från 1774, men omgöts i Örebro av DC Rylander, 1813.
EXTERIÖREN	EXTERIÖREN
Fasadmaterial	Fasadmaterial
Kyrkan är klädd med tjärade raka spån. Kyrkan var tidigt spånklädd och uppgifter finns om att kyrkan tjärbräddes 1781. Vid renoveringen 1872-74 kläddes fasaderna med vitmålad panel, men sedan 1955 är fasaderna åter klädda med tjärade spånor.	Kyrkan är klädd med vitmålad liggande spontad panel med gråmålade markerade knutpilastrar och profilerad takfot. Allt i en eklektisk historiserande stil som är typisk för tiden 1880-81 då kyrkan fick sin nuvarande exteriöra gestaltning. Från början hade kyrkan timret synligt, men den spånkläddes 1704. 1751 tjärbräddes kyrkans ytterväggar och man köpte då också en tunna rödfärg av Hybbelejen i Karlstad. Uppgifter om utvändig målning finns i övrigt från 1857, 1889, 1937, 1978.
Fönster	Fönster
Kyrkan har rundbågade fönster i trä, vilka utvändigt är målade i brutet vitt och invändigt i en grönbeige kulör. Ytterbågarna har munblåst glas och innerbågen har blyinfattade färgade glas (troligen från 1960-talets renovering). Uppgifter finns om att ett fönster öppnades upp på norra väggen mot läktaren år 1746, och att man 1778 beslöt utvidga fönstren och insätta ett nytt fönster mitt emot det främsta i koret. Fönstren på västra gaveln togs upp 1832. År 1872 förstörades fönstren.	De rektangulära höga fönstren är grönmålade utvändig och har masverksformad spröjsning, samt arbetade omfattningar. Dess form, liksom innanfönster, tillkom vid 1880-talets renovering. Nuvarande innerbågar har blyinfattade färgade glas (trol. från renoveringen 1953). 1830 hade kyrkan 6 fönster.

Bilaga 2 e

Takform och takmaterial	Takform och takmaterial
Takmaterialen har skiftat, men sedan 2002 är de valmade sadeltaken på långhus och sakristia belagda med en skivtäckning av kopparplåt. Fram till 1870-talets renovering var taket troligen belagt med spån för att därefter under en period vara belagt med diagonallagt skiffer. 1902 täcktes kyrkan med ”galvaniserad svensk järnplåt”. Från 1969 finns uppgifter om att taket svartmålades.	Långhuset täcks av ett valmat sadeltak. Taket är sedan 1850-talet belagt med rektangulärt glavaskiffer som ligger på panel och näver, samt är spikat med smidd spik. Från början hade kyrkan spåntak. Vinden isolerades 1980.
Kyrkportar	Kyrkportar
Kyrkporten i väster är en plankdörr med profilerade bräder i fiskbensmönster (trol. 1870-tal). Mellan vapenhus och kyrkorum finns den gamla kyrkporten (trol. 1670-tal) som flyttades till västra gaveln 1826. Denna plankdörr är mot vapenhuset klädd med profilerade brädor i diagonalt rutmönster och har en horisontellt lagt tandsnittslist på den övre delen, samt smidda beslag och intressant lås. En spånklädd dörr finns på sakristians södra sida.	Västporten består av en grönmålad dubbelspegeldörr med sex fyllningar (trol. 1880-tal). Sakristians dörr är grönmålad och har en enkel utformning med profilerade bräder. 1830 anges att en dörr finns på västra gaveln.
Genomgripande restaureringar	Genomgripande restaureringar
•En omfattande tillbyggnad skedde 1872-73. Kyrkan höjdes, förlängdes och försågs ,med nuvarande västtorn. Kyrkans fasade kläddes med panel som vitmålades. •1940-41 genomgick kyrkan en interiör renovering under ledning av arkitekt Einar Lundberg. Golvet lades om, kyrkorummets pärlspontsväggar kläddes med masonit och målades. De gamla färgerna på altartavlan togs fram och de medeltida skulpturerna konserverades. Dopaltare tillkom, och bänkarna ombyggdes. •Vid en renovering 1955, avlägsnades den utvändiga panelen och ersattes av tjärade spånor. • 1969 renoverades kyrkorummet efter program av arkitekt Werner Gjerming, Arvika. Det ommålades då i en mer enhetlig och ljusare färgskala. Pga hussvamp revs hela golvet ut, och ett nytt bjälklag gjöts på vilket ett nytt golv lades. Två bänkar togs bort vid den medeltida kalvariegruppen på södra väggen. Två bänkar togs också bort på var sida längst bak i kyrkan och en läktarunderbyggnad med brudkammare och förråd byggdes. •År 2002 togs plåttaket bort på långhus och sakristia och ersattes av en skivtäckning av kopparplåt.	•Åren 1880-81 genomfördes en omfattande ombyggnad av kyrkan såväl ut- som invändigt under ledning av byggmästare J Larsson från Västergötland. Det tillbyggda vapenhuset lades till kyrkorummet, sakristian norr om koret togs bort, ett nytt västtorn uppfördes, och exteriören fick sin nuvarande historicerade stil. Läktaren utvidgades och fick en rak bröstning. Det bemålade innertaket togs bort, och taket höjdes och gavs en tresidig profil. Kyrkan bekläddes invändigt med pärlspont som målades i grått. Nya bänkar av pärlspontade bräder tillkom samt en femsidigt bruten altarring. • 1953 genomfördes en större förändring under ledning av arkitekt Erik Fant. Skranket mot sakristian togs bort och en vägg sattes upp mot öster, liksom en ny altartavla av Olle Hjortzberg. Väggarna kläddes med slätpanel och kyrkorummet fick en ny färgsättning. Bänkarna byggdes om och en ny altarring tillkom.
INTERIÖREN	INTERIÖREN
Kor	Kor
Korpartiet är förhöjt och tresidigt avslutat. Golvet består av lackade smala bräder. Väggarnas panel är målad lika kyrkorum. På östväggen finns sakristiedörren till vänster om altaruppsatsen och på höger sida en blinddörr som pendang. Förutom av altaruppsats och predikstol pryds koret av en förhöjd dopplats med altare, medeltida skulptur och medeltida dopfunt. Kyrkvärdsbänkar finns på båda sidor. Koret utökades åt väster på 1940-talet.	Det smalare rakt avslutade koret är förhöjt ett steg och har ett lackat trägolv. Koret avdelas från kyrkorummet med en bänkskärm som vid mittgången pryds av två stora ”kottar”. Väggarna består av smala bräder målade i beige kulör, och har längst ned en bröstning med trären faner. Nummertavlorna är fästade på stolpar på altarringen. Koret pryds av en kormatta i gult, lila och grönt som är komponerad av Ethel Halvar Andersson, samt av en basunblåsande ängel från 1700-talet. Likaså finns här ett par lampetter i trä, även de från 1700-talet. Innan 1953 fanns, sedan 1880-talets renovering, ett högt skrank mellan koret och sakristian. Dessförinnan fanns en bjälke mellan långhuset och ”framkyrkan” med en målad inskription ”Högvälborne Landshöfdingen och Riddaren Baron Johan Gustaf Uggle” samt ett årtal. Nämnde Uggle lär ha bekostat tillbyggnaden av den östra delen på 1760-talet.
Altaruppsats och altare	Altaruppsats och altare
Altaruppsatsen, i barockstil, tillverkades 1722 och skänktes till kyrkan av överste Ahlfeld på Tvetå gård. Centralmotivet återger Kristus på korset. Altaruppsatsen beställdes från Västergötland. Framtagning av de gamla färgerna på altartavla utfördes av konservator Sven Dahlé, Stockholm, 1940-41. Innan 1722 lär den medeltida kalvariegruppen ha använts som altartavla.	Altartavlans oljemålning uppsattes 1954. Den skildrar motivet ”Emmausvandrarna” och är utförd av konstnären Olle Hjortzberg, som var en av 1900-talets flitigaste kyrkoutsmyckare. Tidigare fanns en altaruppsats från 1685. Från denna härstammar krucifixet som idag hänger vid predikstolen, men ska vidare har varit prydd av skulpturer av Maria och Johannes (som flankerade krucifixet). På sidorna ska skulpturer av Moses och Aron ha funnits.
Altarring	Altarring
Halvcirkelformad altarring med svarvade balusterdockor. Denna tillverkades 1969 efter förlaga från 1870-talet. Altarringen konserverades 1995 under ledning av konservator Cecilia Skoglund, Värmlands Museum.	Den femsidigt brutna altarringen tillkom vid 1953 års renovering. Från 1880-talet till 1953 fanns en altarring i nygotisk stil med genombrutna fyrpassornament.
Predikstol	Predikstol
Predikstolen skänktes till kyrkan 1874 av prosten Lars Edgren i Kila. Dess korg är prydd med symboler för Tron, Hoppet och Kärleken. Baldakinen härstammar från 1940-41. Predikstolen konserverades 1995 under ledning av konservator Cecilia Skoglund, Värmlands Museum. I ett tornrum finns rester av den gamla predikstolen. Denna har plattskärningsdekor, och uppgifter finns från 1826 om att den ska vara gjord 1682 och i förfallet skick.	Predikstolen ger idag ett klassicerande intryck. 1881 ommålades den och byggdes eventuellt om. Troligen härstammar den dock från 1600-talets slut. Predikstolen ommålades amatörmässigt på 1950-talet och är idag i dåligt skick. Förr ledde en särskild uppgång från sakristian till predikstolen, vilken då anges ha varit svartmålad och försedd med tak.
Dopfunt	Dopfunt
Dopfunten i täljsten är troligen från 1200-talet första hälft, och hör till den så kallade Østfold-Markerna-skolan i Norge. Cuppan är försedd med flätverksornament och har uttömningshål åt sidan. Den runda fotskivan har kompletterats med en fyrkant i betong som bär upp cuppan. Funten har tidigare haft ett lock av trä som nu är förlorat.	Dopfunten i trä är från 1959, och försedd med grå marmorering och viss förgyllning.
Orgel	Orgel

Bilaga 2 e

Orgeln har en klassicistisk fasad i vitt och guld från 1887, med tidstypiska ornament. Fasaden härstammar från den första orgeln som tillverkades av E A Setterquist & Son i Örebro. Orgeln ombyggdes 1953 av Nils Hammarberg, Göteborg. Fem stämmor från den första orgelns ingår i nuvarande orgels 14 stämmor, och utgör värdefulla delar.	Nuvarande orgel är från 1965 och har en orgelfasad ritad av arkitekt Edgar Haasum, Mariestad. Orgeln har ett generellt kulturhistoriskt värde. Kyrkan fick sin första orgel 1861. Denna utbyttes mot en ny i samband med ombyggnaden 1882. Orgeln från 1882 är byggd av Anders Gustaf Pettersson är magasinerad och ganska komplett. Den är kulturhistoriskt värdefull och är ett potentiellt rekonstruktionsobjekt.
Läktare	Läktare
Läktaren i väster har en läktarbarriär med marmorerade fyllningar, och däröver svarvade marmorerade balusterdockor (trol. 1870-tal). På södra sidan finns äldre bänkinredning bevarad. På läktarens norra sida byggdes 1969 ett podium för kören. Läkarunderbyggnaden med smårum från 1969-70 utvidgades 1988 till bland annat brudkammare och toalett. Läktaren uppfördes 1737, och uppgifter finns om att den målades av målare från Åmål 1738. Läktaren byggdes om 1872.	Läktaren i väster har en rak läktarbarriär med förkroppningar över de fyra pelarna. Barriären är målade i beige kulörer och har speglar med förgylld dekor. Läktaren utvidgades och fick sin bröstning vid 1880-talets renovering. På läktaren finns äldre öppna bänkar. Tidigare hade kyrkan en läktare från 1760-talet.
Herrskapsläktare	Herrskapsläktare
Bänkar och kvartersindelning	Bänkar och kvartersindelning
Kyrkorummet har vägganslutna bänkar i två kvarter. Bänkarna är målade i gröna och röda kulörer, med marmorering på vit botten i gavlarnas speglar. Bänkarna härstammar från renoveringen 1940-41 då de gamla bänkarna byggdes om. Mot söder delas bänkraderna av en korsgång som leder fram till den medeltida kalvariegruppen på södra väggen. Tidigare hade kyrkan öppna bänkar, vilka troligen tillkom vid 1870-talets renovering. Bänkdelningsprinciper finns angivna från 1740 (delning enligt hemman). Vid denna tid fanns 14 bänkrader på varje sida samt 4 st på vardera sida om läktaren. En rest av en ursprunglig bänkdörr finns i tornet.	Kyrkan har sedan 1953 enkla bänkar i två kvarter, som inte sluter an mot ytterväggarna. Bänkarna är täckmålade i beige kulör. Tidigare hade kyrkan bänkar av pärlspontade bräder, vilka sattes in vid 1880-talets renovering. Innan dess hade kyrkan slutna bänkkvarter med 16 bänkrader ”utan ornering och försedda med nummer”.
Dekormåleri	Dekormåleri
Marmorering finns på bänkar och läktarbarriär. I övrigt endast strålasering.	Viss marmorering och förgyllning förekommer på predikstol och läktarbarriär.
Figurativt måleri	Figurativt måleri
	1769 fick kyrkorummet takmålningar av Hans Georg Schüffner. Tidigare hade kyrkan målats invändigt av Lars Carlsson Märling 1696. Märlings målningar föreställde Moses och profeterna, Moses med stentavlorna, samt Kristus och de tolv apostlarna. Spår av Schüffners måleri kan ses på återanvända brädor i tornet. Motivet tycks ha varit detsamma i alla kyrkor han målat vid denna tid: Gud fader på sin tron i koret och helvetet över läktaren. På lister vid taket målade han rundlar med syndafallet, Marie bebådelse, Jesu födelse, Jesu dop, nattvardens instiftande, Jesu lidande, döden på korset, begravningen och uppståndelsen. Dessutom fanns i Ölserud vissa psalmnummer målade och en sol över altaret.
Konstnärlig utsmyckning	Konstnärlig utsmyckning
Innertak/valv/dragstag	Innertak/valv/dragstag
Innertaket består idag av ett trätunnvalv, som välvdes vid ombyggnationen 1872-73. Taket är målat i en gråvit kulör och har en grön relativt enkelt profilerad taklist. Tre dragstag i järn finns i taket.	Tredingstaket, vars form och resning härstammar från renoveringen 1880-81, omges av en kransgesims som bärs upp av två fyrkantiga pelare. Troligen fick taket nuvarande bekladnad med bräder 1953. 1880-81 täckes taket av pärlspont med listverk. Före 1880-81 hade kyrkorummet ett platt innertak med målningar av Hans Georg Schüffner.
Innerväggar	Innerväggar
Väggarna är sedan 1969 klädda med panel och har en ljus enhetlig färgsättning från samma tid. 1940-41 ha kläddes väggarna med masonit på befintlig pärlspont från 1872-74.	Väggarna är sedan 1953 försedda med slätpanel med lisener. Då fick också kyrkorummet sin färgsättning i övervägande beige kulörer. 1880-81 sattes en liggande pärlspontpanel på väggarna, som liksom allt annat tycks ha varit målade i grå kulörer.
Golv	Golv
Kyrkan har ett lackat trägolv från 1969. Pga hussvamp fick man då riva ut hela golvet (från 1940-41), gjuta nytt bjälklag och sedan lägga nytt golv. Kyrkan lär från början ha saknat golv, men 1730 omnämns att golvet vid altaret är så dåligt att de ostadiga tiljorna måste fästas. Vid 1730-talet fanns således golv åtminstone i koret.	Hela kyrkan har lackat trägolv (trol. från 1953). Kyrkan lär från början ha saknat golv. Uppgifter finns om att golv läggs i kyrkan först 1730.
Dörrar	Dörrar
Den dubbla ”svängdörren” mellan läktarunderbyggnaden och långhusey sattes in 1969. Denna har speglar och glas med balusterdockor i trä, samt är målad i grönt, rött och vitt. Sakristians dörr och dess blinddörrs pendang har tre fyllningar och är strålaserade gröna och beige kulörer. Mellan vapenhuset och långhuset finns en gammal kyrkport (se kyrkportar).	Spegeldörrarna mot sakristian har två fyllningar och är målade i beige med viss förgylld dekor (trol. 1953). Mellan vapenhus och långhus finns en dubbeldörr med sex fyllningar (trol. 1880-81).
Uppvärmning	Uppvärmning
Pannrum under sakristian byggdes 1940-41, och ett nytt värmesystem med lågtrycksånga ersatte då kaminer. Elvärme installerades 1962.	Installation av elektrisk värme utfördes 1953.
Ljuskronor	Ljuskronor
1969 reparerades ljuskronan från 1745, och 7 lampetter för el och stearin, utförda av Lars Holmström, Arvika, sattes in. I övrigt finns flera kristallkronor, från olika tider i kyrkorummet.	Installation av elektrisk belysning utfördes 1953. En ljuskrona i malm från 1600-talet lär enligt traditionen vara ett krigsbyte från 30-åriga kriget.
Rumsliga kvaliteter	Rumsliga kvaliteter
Många vigslar och dops förläggs här p.g.a. småskaligheten och den varma behagliga atmosfären.	Akustiken är bra. Kyrkan är stor och sväljer mycket folk. Läktaren är godkänd. Bra värme.

Bilaga 2 e

Helhetsgestaltningen	Helhetsgestaltningen
Färgsättningen från 1960-talet är konsekvent genomförd och håller samman kyrkorummet, vars inventarier härstammar från olika tider (dopfont 1200-tal, skulptur 1300-tal, altaruspsats 1700-tal, predikstol och orgel 1800-tal).	Färgsättningen från 1953 är konsekvent genomförd.
Lösa inventarier	Lösa inventarier
•Glaskalk från Liljedals glasbruk, tidigt 1800-tal. •Stolbänk 1600-tal	•En basunblåsande domedagsängel från 1700-talet. •Timvisare av kalksten på kyrkogården från 1678. •Kalk från 1739 av Niclas Warneck, Karlstad. (Utlånad till Värml. Mus. utställn. om silver 1951). •Glaskrona från Annebergs glasbruk (en av ett fåtal bevarade artefakter från detta glasbruk), 1700-tal. •Tvåarmad ljusstake med 7 pipor, 1820. •Krucifix 1685. •Lampetter i trä från 1700-talet. •Kors till gamla altaruspsatsen, 1880-tal.
Medeltida inventarier	Medeltida inventarier
Endast ett trettiotal medeltida träskulpturer har bevarats i Värmland. I Tveta finns en kalvariegrupp, i vilken den korsfäste Kristus flankeras av Maria och evangelisten Johannes. Gruppen är från slutet av 1300-talet och har sin motsvarighet i Örs kyrka i Dalsland. Båda är av stort nationellt intresse och gruppen från Tveta var 1968 med på en utställning kallad "Gotikens Europa" på Louvren i Paris. Skulpturerna har engelskinfluerade stildrag vilket är ovanligt i Sverige. Kalvariegruppen var ursprungligen placerad på en tvärbjälke i kyrkorummet, vilken markerade gränsen mellan långhuset och koret, men tycks senare ha använts som altaruspsats. Här finns också en träskulptur från början av 1300-talet föreställande ett helgon, sannolikt Sankt Lars (en helig diakon, enligt Värmland: Landskapets kyrkor). Även denna anses ha snidats av en engelsk mästare. De medeltida skulpturerna konserverades av Sven Gården 1960-61. En rörelsekar för ha funnits i kyrkan.	
Gravminnen	Gravminnen
Textilier	Textilier
•Kormatta från 1947 av Ethel Halvar Andersson. •Kalkkläde av siden, broderat 1802 av Anna Maria Ekman. •Kalkkläde av bemålats siden från 1848. •Svart mässshake från 1849.	•Mässshake 1799. •Kormatta av Ethel Halvar Andersson, 1955.
IMMATERIELLA KULTURVÄRDEN	IMMATERIELLA KULTURVÄRDEN
Berättelser, sägner	Berättelser, sägner
	•Ängeln i koret räddades från att bli brasved när smeden röjde i ett gammalt vedskjul.
Sedvänjor	Sedvänjor
	•Mönsterkrattning av grusgravar. •Klockorna ringer 1 timme, respektive ½ timme före gudstjänst.
Traditioner	Traditioner
•Jägargudstjänst •Tveta/Kila-dagen •Nationaldagsfirande, Gökotta, Kyrkvandring, Skolavslutning, 1:a advent. •Församlingsbor över 80 år bjuds på jultallrik. •Alla barn i klass 6 får stipendier som delas ut vid skolavslutningen i Tveta kyrka.	•Luciafirande med Säffles lucia.
Minnen	Minnen
Händelser	Händelser
	Vid f.d. kommunalrådet Halvar Petterssons begravning 2014 var det så mycket folk att man fick sätta bänkar och högtalare även utanför kyrkan.
Personhistoria	Personhistoria
	•Kommunalrådet Halvar Pettersson •Maud Adams •Stefan Holm
Synpunkter från församlingsbor	Synpunkter från församlingsbor
Tveta kyrka är "Kyrkan mitt i byn" - en riktpunkt i omgivningarna och en symbol för de kristna värderingarna. Den symboliserar också förfädernas ideella arbete, vårt lands kultur och traditioner, hembygden och skolavslutningar. Tveta församling har många verksamheter; förskola, barn- och ungdomsverksamhet, seniorverksamhet mm.	Kyrkans upplevs som bygdens "hjärta". Den ger ett fridfullt intryck och är något av ett riktmärke/landmärke. Kyrkan står för igenkänelse - hem. Kyrkogården är vacker med många träd och ger själsligt lugn. Kyrkan och kyrkogården står som en symbol för släkter, traditioner, historia, men är också en plats för barnverksamhet och krishantering.
ÖVRIGT	ÖVRIGT
Helge Kjellin anger i en sammanställning av uppgifter i Fernow/Norstedts beskrifning öfver Värmland att kyrkan varit en redkyrka, d.v.s. ej moderkyrka, under katolsk tid. Kyrkan tillhörde på 1300-talets senare hälft Sunds härad (enligt tillägget till Västgötalagen). Kyrkan tillhörde 1503 Näs härad, enligt detta års skattebok.	Helge Kjellin anger i en sammanställning av uppgifter i Fernow/Norstedts beskrifning öfver Värmland att kyrkan varit en redkyrka, d.v.s. ej moderkyrka, under katolsk tid. Kyrkan tillhörde på 1300-talets senare hälft Näs härad (enligt tillägget till Västgötalagen), likaså hörde den till Näs härad 1503, enligt detta års skattebok.